

Probleemgedrag met een speciale oorzaak

In dit hoofdstuk wil ik je informatie geven over probleemgedrag dat kinderen laten zien, maar dat veroorzaakt wordt door factoren buiten het kind. En dat is vreemd, want meestal is een kind meer 'partij' bij probleemgedrag. Probleemgedrag ontstaat namelijk door een verkeerde interactie met de omgeving. In dit geval is bij het kind echter geen sprake van actieve interactie. De gebeurtenis vindt plaats buiten de 'schuld' van het kind om. Het overkomt hem gewoon. Je kunt lezen over voorkomen van trauma, mishandeling en seksueel misbruik, de mogelijke signalen die je kunt zien in je klas en wat je zou kunnen doen om het kind zo veel mogelijk te ondersteunen.

7.1 KENMERKEN

Het probleemgedrag waar ik het over heb, ontstaat doordat kinderen huiselijk geweld meemaken, zelf mishandeld of misbruikt worden of een andere traumatische gebeurtenis hebben meegemaakt. Je kunt hierbij denken aan gebeurtenissen zoals: een van de ouders die overlijdt, een ernstig ongeluk, een brand, een inbraak of een overval. Het kind is dan niet zozeer partij, maar ondergaat eigenlijk ellende van buitenaf, waar het dan op reageert met gedrag dat wij kort door de bocht probleemgedrag noemen. Als je meer weet van de oorzaak van het gedrag, noem je het traumagerelateerd gedrag. In zeer ernstige gevallen zelfs een posttraumatische stressstoornis (PTSS).

'Ik heb gezien dat mijn vader dronken was en mijn moeder wilde vermoorden. Hij sloeg haar keihard en ze bloedde.' (Ernst-Jan, 10 jaar)

7.1.1 HOE VAAK KOMT HET VOOR (PREVALENTIE)?

De aantallen kinderen die dergelijke voorvallen meemaken, liegen er niet om:

- > 100.000 kinderen wonen in gezinnen waar geweld voorkomt, 40.000 van hen lopen het risico op sociaal-emotionele problemen.¹
- > Jaarlijks zijn er 6000 kinderen die meemaken dat een van hun ouders overlijdt.

- > Elk jaar maken ongeveer 70.000 kinderen mee dat hun ouders gaan scheiden.
- > In Nederland hebben 118.000 kinderen en jongeren te maken met kindermishandeling. Dat is ruim 3 procent van alle kinderen. Grote kans dus dat er in jouw klas een kind zit dat bij deze groep hoort. Meestal betreft dit emotionele en fysieke verwaarlozing, maar soms is er ook sprake van fysiek geweld.²
- > Jaarlijks overlijden 40 tot 50 kinderen aan de gevolgen van mishandeling.³
- > Daarnaast zijn er naar schatting 1,6 miljoen (!) kinderen en jongeren tot 22 jaar die opgroeien in een gezin waarin één of beide ouders psychische problemen en/of verslavingsproblematiek hebben.
- > In dit rijtje kun je eigenlijk ook nog kinderen van asielzoekers, pleeg- en adoptiekinderen zetten, die vaak kampen met hechtingsproblemen (zie hoofdstuk 6 over hechting) of die een trauma hebben.

Als je bovenstaande cijfers leest, die onder andere ontleend zijn aan publicaties van het NJI (Nederlands Jeugdinstituut), het Trimbos-instituut en de GGZ Nederland, kun je gerust spreken van een verborgen epidemie.⁴

7.2 WAT MERK JE IN DE KLAS?

Als kinderen ernstige gebeurtenissen meemaken, laat dat sporen na. Er ontstaat soms een posttraumatische stressstoornis (PTSS) of trauma;⁵ een psychische stoornis, ontstaan door een schokkende ervaring.⁶ Wat er gebeurt, is dat het kind problemen krijgt op sociaal, emotioneel en psychisch vlak. Kinderen ervaren vaak negatieve emoties zoals schaamte, angst, hulpeloosheid en schuldgevoelens.⁷ Dat dit het (school)leven ernstig kan verstoren is duidelijk. Uiteraard kan een kind na een schokkende gebeurtenis sommige van onderstaande gedragingen vertonen. Dat is op zich normaal. Als de gedragingen langer dan een maand aanhouden, is er misschien sprake van PTSS. Kinderen die gebeurtenissen meemaken zoals die hiervoor beschreven zijn, reageren op zeer diverse manieren. Dat maakt het meteen zo moeilijk om te ontdekken wat de achterliggende oorzaak is.

Heel grof gezegd zijn er twee algemene reacties: het kind wordt druk, agressief, oppositioneel en uitdagend of het kind wordt teruggetrokken, stil en lusteloos. Ook combinaties van gedrag zijn mogelijk: het ene moment druk en uitdagend, het volgende moment afwezig en teruggetrokken.

Traumagerelateerd gedrag kan meteen na de gebeurtenis te zien zijn of pas veel later. De reacties op het trauma kunnen meteen hevig zijn, maar ook langzaam toenemen. Bij het ene kind verdwijnen de reacties geleidelijk, bij het andere kind niet.

PTSS komt vaak in combinatie met andere stoornissen voor. In ongeveer 80 procent van de gevallen is er sprake van bijkomende problemen, zoals angststoornissen, depressie, stemmingsstoornissen, gedragsstoornissen en slaapstoornissen. Behalve op het gebied van gedrag krijgen deze kinderen overigens ook proble-

men op leergebied: slechte concentratie en een slechter werkend geheugen, wat weer invloed heeft op alle leervakken. En dat kan ook weer leiden tot gedragsproblemen. Dit geeft al aan dat een kind met een trauma in ingewikkelde patronen terecht komt.

Het is moeilijk om te ontdekken of er achter gedragsproblemen een traumatische gebeurtenis verborgen ligt. Toch is er wel een aantal signalen te noemen die mogelijk naar een trauma verwijzen. Leerkrachten kunnen uiteraard geen trauma vaststellen, zij kunnen echter wel hun zorgen kenbaar maken als zij veel van de onderstaande signalen oppikken.

7.2.1 REACTIES BIJ KINDEREN VAN 4 TOT 6 JAAR (GROEP 1, 2, 3)

- > Het kind wil vertellen over de gebeurtenis of het wil de gebeurtenis tekenen en spelen. Zo probeert het kind de gebeurtenis opnieuw te beleven. Soms laat het kind zichtbare stress zien als het aan de gebeurtenis wordt herinnerd.
- > Het kind wil geen afscheid nemen van de ouders bij binnenkomst op school of wil helemaal niet naar school (separatieangst).
- > Het kind vertoont regressief gedrag; het vertoont gedragingen uit een eerdere levensfase. Het gaat bijvoorbeeld weer duimzuigen of in de broek plassen.
- > Het kind lijkt voortdurend op zijn hoede voor gevaar en schrikt snel.
- > Het kind is stil en teruggetrokken, en wil niet meespelen met andere kinderen.
- > Het kind is bang voor dingen waar het 'vroeger' niet bang voor was.
- > Het kind reageert sneller agressief en boos, is zuurderig en vraagt voortdurend aandacht.

Lennard wilde na het ongeluk van Fatma niet meer op het schoolplein spelen. Het liefst bleef hij tijdens pauzes in de klas om daar spelletjes te doen. Hoewel het verstandig lijkt om Lennard niet overstuur te maken door hem naar buiten te sturen, is het toch het beste om samen met hem die stap weer te ondernemen. Geef hem daarbij wel steeds zo veel mogelijk controle. Lennards leerkracht deed dat bijvoorbeeld door samen met hem te bepalen hoeveel tegels ze samen het schoolplein op zouden lopen en hoeveel Lennard er dan nog alleen zou doen.⁸

7.2.2 REACTIES BIJ KINDEREN VAN 7 TOT 12 JAAR (GROEP 4 T/M 8)

- > Het kind praat veel over de gebeurtenis en wil de gebeurtenis naspelen of tekenen. Hierdoor beleeft het de gebeurtenis opnieuw.
- > Het tegenovergestelde komt ook voor. Het kind wil juist niet praten over de gebeurtenis.
- > Het kind huilt sneller, is sneller boos en geïrriteerd, heeft wisselende stemmingen.

- > Het kind heeft concentratie- en motivatieproblemen en haalt slechtere cijfers.
- > Het kind wil niet meer naar school.
- > Het kind heeft lichamelijke klachten zoals hoofdpijn en buikpijn.
- > Het kind wil niet meer meedoen met activiteiten die het voorheen wel leuk vond.
- > Het kind is lusteloos, wil niet meer meespelen met vriendjes en vertoont teruggetrokken gedrag.
- > Het kind blijft maar denken over de gebeurtenis. Dit wordt rumineren genoemd. Het denken erover heeft een hoog 'wat als'-gehalte.

Simone heeft gezien dat haar huis in brand stond. Haar broertje is op het laatste nippertje nog uit het huis gered. Simone speelt in de pauze nu graag brandweertje.

Ramon heeft gezien dat iemand van een flat is gesprongen. Hij zit sindsdien stil voor zich uit te kijken in de les. Vroeger had hij het hoogste woord, nu is hij muisstil en ontwijkt hij contact met klasgenootjes.

7.3 WAAROM IS HET BELANGRIJK TRAUMAGERELATEERD GEDRAG TE ONDERKENNEN?

Het onderkennen van traumagerelateerd gedrag is uiteraard van belang omdat het kind lijdt, maar ook omdat opgroeien in een onveilige stressvolle omgeving grote gevolgen heeft voor het hele leven. Bij opgroeien onder dergelijke omstandigheden ontwikkelen de hersenen zich anders. De schade die ontstaat, is bovendien chronisch.⁹

Wanneer een kind in een onveilige omgeving opgroeit, zijn er grofweg twee reacties: hyperarousel en dissociatie. In het eerste geval vertoont het kind impulsief en agressief, oppositioneel en soms antisociaal gedrag.¹⁰ In het tweede geval sluit het kind zich af voor de omgeving. De tweede reactie komt vaker voor bij jonge kinderen en bij meisjes.

Kinderen met een trauma gaan over op een overlevingsmodus, dat wil zeggen dat ze extra waakzaam zijn en anderen eerder als een bedreiging zien. Ze zullen daar ook zodanig op reageren en de dreiging vaak beantwoorden met agressie of teruggetrokken gedrag.

Als een kind lang in verhoogde staat van stress is, zal het stresssysteem bovendien eerder aanslaan; gebeurtenissen worden dan steeds eerder als bedreigend geclassificeerd. De omgeving kan *acting out*-gedrag als gevolg van een trauma nauwelijks onderscheiden van 'moedwillig' verstorend gedrag. Daardoor komen deze kinderen vaak in een vicieuze cirkel: ze reageren agressief op een vermeende provocatie, ze komen daardoor in moeilijkheden (ze worden bijvoorbeeld uit de klas gestuurd), zien dat weer als een aanval ('Zie je wel, ze moeten mij weer hebben') en reageren weer agressief.

De kinderen die teruggetrokken en initiatiefloos reageren, hebben vaak ook een probleem. Ze worden vaak als lui en ongemotiveerd bestempeld.

Je moet als leerkracht dus kennis hebben van het leerlingendossier: Van welk kind zijn de ouders gescheiden? Welk kind heeft een naast familielid verloren? Welk kind heeft misschien een woningbrand of andere ernstige gebeurtenis meegemaakt? Welk kind is getuige van ruziënde ouders? Dit soort gebeurtenissen zijn mogelijke oorzaken van traumagerelateerd gedrag. Dat hoeft natuurlijk niet, maar de kans is absoluut aanwezig. Om dezelfde reden moeten dit soort gebeurtenissen ook in het leerlingvolgsysteem vermeld worden.

Sommige kinderen zijn extra vatbaar voor een trauma:

- > het kind heeft al eerder een traumatische gebeurtenis meegemaakt;
- > het kind had al andere problemen (bijvoorbeeld ADHD of leerproblemen);
- > er zijn problemen in het gezin;
- > één of beide ouders hadden al problemen (bijvoorbeeld verslaving of een psychiatrische stoornis) of hebben zelf een traumatische gebeurtenis meegemaakt.

De klasgenoten van Simone vonden het verhaal over de brand heel interessant. Ze begonnen in de pauze allerlei vragen te stellen over hoe Simones broertje eruitzag toen hij gered werd: of hij vies was, of hij stonk, of hij zijn ogen open had. Simone kon daar niet tegen, ze moest daar telkens van huilen. Simones leerkracht heeft toen met de groep afgesproken dat ze voortaan alleen nog in de klas over de brand zouden praten, als zij erbij was. Dat bood voor iedereen veiligheid.

7.4 WAT KUN JE DOEN IN JE KLAS?

Uiteraard kun je als leerkracht het trauma niet vaststellen, laat staan behandelen. Toch kun je wel een steun voor het kind zijn. Als je weet dat een kind een ernstige gebeurtenis heeft meegemaakt, kun je letten op signalen zoals die hierboven zijn genoemd. De klas hoort meestal via via wat er aan de hand is. Bespreek met ouders en kind of de klas moet weten wat er speelt. Overleg altijd: bij een verkeersongeluk zul je de klas waarschijnlijk inlichten, maar bij misbruik uiteraard niet. In de meeste gevallen is het beter de klas zo snel mogelijk in te lichten.¹¹ Beoordeel zelf of de klas niet te veel blijft doorvragen over schokkende details of dat het getraumatiseerde kind zelf te veel en te vaak blijft vertellen over de gruwelijkheden. Beperk beide als je vindt dat het genoeg is. Als er onjuiste verhalen in omloop komen, grijp dan in.

Zorg ook hier voor een heel veilig klimaat. Juist nu heeft het kind behoefte aan een veilig gevoel. Erken de problemen en/of het verdriet van het kind. Toon begrip, maar ga niet mee in de emoties van het kind, hoe moeilijk dat ook kan zijn. Als het kind wil praten over de gebeurtenissen, bied die mogelijkheid dan.

Houd in de gaten of er in je lessen onderwerpen zitten die met het trauma van het kind te maken hebben. Denk aan het *Jeugdjournaal*, met reportages uit oorlogs-

gebieden bijvoorbeeld. Vermijd niet alles over het trauma, maar kijk wel goed naar de reacties. Bedenk dat bij feestdagen, verjaardagen of de dag van het ongeluk de gebeurtenissen weer sterk naar boven kunnen komen. Houd het kind extra in de gaten. Houd in de klas vast aan de gewone regels en routines, ook voor deze kinderen. Dit geeft namelijk houvast en veiligheid. Als het kind moeilijkheden heeft met leren door alle gebeurtenissen, pas dan leerstof en huiswerk aan qua hoeveelheid en moeilijkheidsgraad. Doe aanpassingen zo onopvallend mogelijk, want veel kinderen willen helemaal niet in een uitzonderingspositie verkeren.

Let op: bij een trauma is de school niet de aangewezen instelling voor een oplossing. De zaak moet worden overgedragen aan jeugdzorg of GGZ. Bekijk of het kind ook hulp nodig heeft van een orthopedagoog of arts en of de ouders op de hoogte zijn. Zorg voor goed overleg tussen school en ouders. Doe dit niet alleen, maar zorg voor een ib'er of gedragspecialist bij de gesprekken (aangenomen dat de ouders niet de veroorzakers van het trauma zijn). Er is een *Toolkit Kind en Trauma* van het Landelijk Psychotraumacentrum voor Kinderen en Jongeren, met meer stapsgewijze informatie.¹² Deze toolkit is speciaal bedoeld voor leerkrachten.

De leerkracht moet vooral beseffen dat een traumatische gebeurtenis, zelfs als die al voorbij is, diepe sporen nalaat die nog lang na de gebeurtenis effect kunnen hebben. Ook moet hij beseffen dat een groot aantal kinderen in een traumatische situatie zitten die gedurende hun schooltijd aanwezig blijft. Denk aan kinderen die thuis emotioneel of anderszins verwaarloosd worden, huiselijk geweld dat maar doorgaat, de vechtscheiding waarbij vader en moeder elkaar maar blijven zwartmaken enzovoort. Deze kinderen hebben allereerst een veilige plek nodig en een volwassene die betrouwbaar is, begripvol is en toch ook gewoon eisen aan het kind blijft stellen (ook al zijn die eisen soms iets aangepast, er moeten wel eisen aan het kind gesteld worden).

7.5 KINDERMISHANDELING

Het voorkomen (prevalentie) van kindermishandeling ligt er niet om: 6,4 per duizend kinderen.¹³ Veel onderzoekers zijn ervan overtuigd dat dit maar het topje van de ijsberg is. Kindermishandeling wordt regelmatig over het hoofd gezien. Vaak zijn mishandelde kinderen de kinderen die niet opvallen en braaf doen wat ze moeten doen. Ze durven niet over hun situatie te praten, ze schamen zich of voelen zich schuldig. Vaak vertrouwen ze volwassenen niet meer.

7.5.1 RISICOFACTOREN

Uit onderzoek naar kindermishandeling blijkt dat dit acht keer zo vaak voorkomt bij laagopgeleide ouders. De kans is vijf keer groter als beide ouders werkloos zijn. Het risico is ook groter bij eenoudergezinnen en gezinnen met drie of meer stiefkinderen.

In allochtone gezinnen is er ook een verhoogd risico op kindermishandeling.

Gezinnen met een Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond zijn risicogezinnen, voornamelijk omdat deze mensen vaker laagopgeleid zijn. De kans op mishandeling is ruim drie keer groter dan in een autochtoon gezin.¹⁴ Ook gezinnen van vluchtelingen lopen verhoogd risico.

7.5.2 HOE ONTDEK JE KINDERMISHANDELING?

Het NJI heeft signaleringslijsten ontwikkeld voor verschillende leeftijdscategorieën. De lijsten worden onderverdeeld in de categorieën 0-4 jaar, 4-12 jaar en 12- 18 jaar.¹⁵ De lijsten kun je gebruiken om *mogelijke* signalen te ontdekken. De signalen hoeven echter niet altijd op kindermishandeling te wijzen.

7.5.3 WAT MOET JE DOEN ALS JE KINDERMISHANDELING MEENT TE ONTDEKKEN?

Sinds 1 juli 2013 moet je als leerkracht de *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling* gebruiken bij signalen die wijzen op mishandeling. Hiermee kan geprobeerd worden passende hulp te bieden om het geweld te stoppen.

De school moet een aantal stappen ondernemen bij vermoedens:

- > De signalen moeten in kaart worden gebracht.
- > Er moet overleg plaatsvinden met het AMK of het Steunpunt Huiselijk Geweld.
- > Er moet een gesprek met het kind worden gevoerd.
- > De mishandeling moet worden 'gewogen'. Hoe erg is het?
- > Een beslissing nemen: hulp organiseren of een melding doen.

Uiteraard kan dit nooit door één leerkracht gedaan worden. Als leerkracht meld je jouw vermoedens *altijd* aan de directie.

7.6 SEKSUEEL MISBRUIK

7.6.1 HOE VAAK KOMT SEKSUEEL MISBRUIK VOOR (PREVALENTIE)?

Er worden ongeveer 4800 gevallen van misbruik per jaar geregistreerd. Dat is 1,3 per duizend kinderen. In 60 procent van deze gevallen gaat het om misbruik door een persoon die niet met het kind in één huis woont. Een op de vijf vrouwen zegt voor het zestiende jaar seksueel geweld te hebben meegemaakt en een op de 25 mannen.¹⁶

7.6.2 WAT MOET JE DOEN ALS JE SEKSUEEL MISBRUIK VERMOEDT?

Allereerst ben je *verplicht* dat te melden. Anders dan bij kindermishandeling waar een Meldcode is, is er bij vermoedens van seksueel misbruik sinds 1999 een meld-

plicht (Wet bestrijding seksueel misbruik en seksuele intimidatie in het onderwijs, ook wel meld- en aangifteplicht genoemd). Vermoedens moeten gemeld worden aan het bevoegd gezag. Ook is er een aangifteplicht bij politie/justitie voor het bevoegd gezag of bestuur bij het vermoeden dat een personeelslid zich schuldig maakt aan een seksueel misdrijf.

Bij vermoedens van seksueel misbruik verwijst het NJI naar het vlaggensysteem,¹⁷ waarmee nauwkeuriger gekeken kan worden.

7.7 (V)ECHTSCHIEDING

In elke klas zitten kinderen van gescheiden ouders. Ongeveer 15 procent van de kinderen maakt dit mee. Dat is op zich al een ongelooflijk ingrijpende gebeurtenis voor een kind. Het kind is zijn veilige wereld in één klap kwijt en dat heeft een enorme impact. Het zelfbeeld en zelfvertrouwen worden aangetast, het kind kan gebukt gaan onder schuldgevoelens.

Als de scheiding problematisch is, de zogenaamde vechtscheiding, is deze dubbel schadelijk. Kinderen kunnen last krijgen van concentratieproblemen, angst en depressie, of opstandig gedrag gaan vertonen. Niet alle kinderen laten deze reacties (meteen) zien, bij sommige kinderen gebeurt dat pas later of helemaal niet. Er is ook gevaar voor de veilige hechting, zeker als na een scheiding er een opeenvolging van nieuwe partners volgt.

7.7.1 WAT KUN JE DOEN IN JE KLAS?

Je zult ook en vooral voor deze kinderen de veilige haven moeten zijn. Het kan zijn dat het kind iemand nodig heeft om mee te praten. Zeker als de scheiding onprettig verloopt en het kind gevangen zit tussen twee ruziënde ouders. Indien nodig kun je voor het kind smw (Schoolmaatschappelijk Werk) inschakelen of andere instanties, zoals Jeugdzorg. Je hebt vooral een signalerende functie om te kijken hoe het met het kind gaat. Zorg er in ieder geval voor dat je neutraal blijft. Dat wil zeggen: ga nooit mee in een oordeel van het kind over een van de ouders. Uiteraard moet je ook geen partij kiezen. Het kind is altijd loyaal aan de ouders. Jouw partijdigheid zou het kind juist verder uit evenwicht brengen.

Wees ook reëel naar het kind toe als het denkt dat de ouders weer bij elkaar komen. Als het kind met schuldgevoelens rondloopt, kun je proberen duidelijk te maken dat het kind niet de schuldige is.

7.8 VALKUILEN

Bij alle in dit hoofdstuk genoemde gebeurtenissen kan je het volgende overkomen:

- > Omdat het kind zielig is (het heeft immers wat ergs meegemaakt), stel je geen eisen meer aan het kind. Dit werkt echter averechts. Het kind voelt zich dan juist minder waard. Je kunt eisen wel tijdelijk aanpassen, maar het kind

moet zo snel mogelijk weer helemaal meedoen.

- > Het kind mag gedrag vertonen wat buiten je normale grenzen gaat. Ook dat is niet handig. Je kunt het gedrag wel bekijken als een logisch gevolg van de gebeurtenissen in het leven van het kind, maar de grenzen gelden ook voor dit kind. Maak ze kalm en consequent duidelijk.
- > Wegsturen: soms is het niet te vermijden, maar laat het niet je eerste reactie zijn. Het kind heeft juist iemand nodig die hem *niet* wegstuurt. Weer weggestuurd worden is een teken van verwerping in de ogen van het kind (zie ook hoofdstuk 6 over hechtingsproblemen).
- > De machtsstrijd aangaan: als het kind iets moet doen, doet het dat niet. Als jij nee zegt, zegt het kind ja. Kortom, voor je het weet is er een machtsstrijd aan de gang die je niet kunt winnen. Wat vaak goed werkt, is het aanbieden van twee keuzes, waarbij je de laatste positief maakt:¹⁸ ‘Of je komt na schooltijd terug of je gaat nu zitten.’

Over het algemeen kun je dus zeggen dat kinderen die een traumatische gebeurtenis meemaken of meegemaakt hebben gedrag vertonen van extreem passief tot de boel op stelten zettend. Dat is voor jou als leerkracht lastig. Het zet je al snel op het verkeerde been. Goed is in elk geval om de achtergrond van het kind te kennen en je te realiseren dat er dus ‘risicovolle’ omstandigheden kunnen zijn, waarin het kind kans loopt om beschadigd te raken en gedrag gaat vertonen als uiting daarvan. Realiseer je dat deze kinderen gedrag vertonen dat we ‘survivalgedrag’ noemen en waar rekening houden met anderen en leren geen prioriteiten zijn. Probeer vooral in te zetten op relatie. Je moet proberen de veilige plek voor het kind te zijn. Overigens zullen deze kinderen lang niet altijd meteen jouw toenadering accepteren. Vaak zijn ze vooral goed in het boos maken van de mensen om hen heen en zullen ze een rustige, begripvolle benadering proberen om te buigen naar de reacties die ze gewend zijn uit te lokken. Een lange adem is nodig.

De school als instituut kan misschien zorgen voor een vertrouwenspersoon waar kinderen terecht kunnen voor langere gesprekken. In de klas ontbreekt daar vaak de tijd voor. Houd ook rekening met een lagere ontwikkelingsleeftijd: voor kinderen met een trauma kun je de 1:3-regel hanteren: een kind met een trauma dat twaalf jaar oud is, kan gedrag vertonen van een vierjarige!¹⁹ Wat betreft het leren hebben deze kinderen extra steun nodig: concentratie, werkgeheugen en motivatie zijn immers afgenomen door de gebeurtenissen die ze hebben meegemaakt of waar ze nog middenin zitten.

MEER INFORMATIE?

Jong, W. de, en Jong, A. de (2013). *Ontwrichte kinderen in het onderwijs. Een verborgen epidemie*. Huizen: Pica.

Lindauer, R., en de Boer, F. (2012). *Trauma bij kinderen*. Tiel: LannooCampus.

7.9 SAMENVATTING

- > Als leerkracht moet je beseffen dat kindermishandeling, seksueel misbruik en daardoor ontstaan trauma gerelateerd gedrag vaker voorkomen dan je denkt.
- > Als er trauma, kindermishandeling of seksueel misbruik vermoed wordt of is geconstateerd, *moet* de leerkracht daar melding van doen bij de directie. Samen kun je bekijken wat de vervolgstappen zijn.
- > Zorg meer dan ooit dat je klas een veilige haven is voor deze kinderen.
- > Als het kind ruimte nodig heeft voor de verwerking, geef die dan.
- > Ga het trauma niet uit de weg, geef eerlijke antwoorden op het niveau van het kind.
- > Blijf eisen stellen aan deze kinderen: anders voelen ze zich waardeloos, een uitzondering of een buitenbeentje. Uiteraard kun je de eisen tijdelijk verlagen.
- > Blijf ook grenzen stellen aan het kind. Juist nu heeft het kind houvast nodig. Grenzen maken dat het kind weet waar het aan toe is. Dat is veilig.
- > Blijf het kind in de gaten houden. Treden er gedragsveranderingen op?
- > Houd zeer frequent contact met de ouders of opvoeders.
- > Bij vermoeden van kindermishandeling kun je contact opnemen met het AMK of de stappenplannen van het NJI gebruiken.
- > Bij twijfel over seksueel misbruik kun je op de site van het NJI kijkwijzers (vlaggensysteem) downloaden.
- > Voor een nog uitgebreidere kijk op trauma is er de *Toolkit kind en trauma* van het Utrechts Universitair Medisch Centrum.
- > Zorg ook voor jezelf. Als je een kind in de klas hebt dat een ernstige gebeurtenis heeft meegemaakt, seksueel misbruikt of mishandeld wordt, kun je daar zelf ook last van krijgen. Praat erover met directie, collega of een ander persoon bij wie je terecht kunt.